

HET VOORKOMEN VAN DE KOLGANS IN NOORD-BRABANT GEDURENDE DE LAATSTE DRIE DAGEN VAN 1981 IN VERGELIJKING MET VOORGAANDE WINTERS

Ad van Poppel

Inleiding

Geïnspireerd door enkele grote aantallen Kolganzen in gebieden waar de aantallen over het algemeen veel lager liggen, besloot ik op 29 december een aantal Westbrabantse ganzengebieden te bezoeken, teneinde een indruk te verkrijgen van de daar pleisterende Kolganzen. De hierboven genoemde inspiratie werd allereerst opgedaan op 26-12-'81 toen in de Vuchtpolder (Breda-Teteringen) 550 foeragerende Kolganzen werden waargenomen, en op 27-12-'81 toen in het Rijens Broek maar liefst 1.175 Kolganzen (eveneens foeragerend) werden waargenomen. Op 29 december werd dan ook begonnen met een telling die een wat groter gebied omvatte, met name de noordwest-hoek van de provincie Noord-Brabant.

Het weer in december 1981

De aantallen in ons land overwinterende ganzen hangen nauw samen met de weersomstandigheden. Ook de verspreiding binnen Nederland wordt in belangrijke mate door het weer bepaald: bij -relatief- hoge temperaturen bevinden de grootste aantallen ganzen zich in Noord-Nederland (IJsselmeerpolders, Friesland), bij lage temperaturen daarentegen verplaatsen ze zich naar Zuidwest-Nederland (Zeeland, Noordwest-Brabant). Het grote aantal Kolganzen, dat eind december 1981 in de provincie Noord-Brabant aanwezig was, zal dan ook ongetwijfeld te maken hebben gehad met de toen heersende weersomstandigheden. Deze waren in het kort als volgt.

Na de eerste week in december begon het reeds matig tot streng te vriezen, waarbij de temperaturen overdag meestal niet meer boven het vriespunt uitkwamen. Slechts op enkele dagen kwam de temperatuur net boven het vriespunt uit. Hierdoor werden de meeste wateren al vroeg met een stevige laag ijs bedekt. Op 8 en 9 december viel er bovendien al vrij veel sneeuw, en later in de maand nog eens. Deze sneeuw bleef -hoewel door wegsmelten niet dik- tot het einde van de maand liggen. Vanaf 30-31 december stegen de temperaturen weer tot boven het vriespunt, als gevolg van een zuidwestelijke stroming, die de eerste dagen van '82 regen met zich meebracht. Vanaf 6 januari werd deze dooiperiode opnieuw door winters weer (sneeuwval en lage temperaturen) gevolgd.

Telgegevens Kolgans 1981

Tabel 1. Aantallen Kolganzen in West-Brabant op 29, 30 en 31 december 1981

<u>29 december 1981:</u>	
Rijens Broek	470 ex.
Haagse Beemden, oostelijk deel	2.000 ex.
Binnenpolder Terheyden	1.600 ex.
Drimmelen-Made-Raamsdonksveer	125 ex.
Polder Zuider Koekoek Drimmelen	30 ex.
Nieuwe Zwaluwe Polder (Drimmelen-Lage Zwaluwe)	500 ex.
Vrije Kavelen (Winput Hooge-en Lage Zwaluwe)	350 ex.
Groote Zonzeelse Polder	3.200 ex.
Terheyden, noordzijde Mark (Schuivenoordseweg)	1.600 ex.
Terheyden-Wagenberg (zuid. Schuivenoordseweg, noord. Mark)	1.400 ex.
Etten-Leur, Krijtenburgsche Polder	4.500 ex.
Hoevense Beemden	300 ex.
Vuchtpolder, Polder Strijpen en Oostpolder (Etten-Leur)	0 ex.
<u>30 december 1981:</u>	
Capelsche Uiterwaard	735 ex.
Overdiepse Polder	2.150 ex.
Noordoostelijke Biesbospolders, Kijfhoek	1.200 ex.
Jantjes Plaat (Noordelijke Biesbospolder)	50 ex.
Polder Keizersguldenwaard (Noordelijke Biesbospolder)	1.200 ex.
Polder Lage Landen, Raamsdonksveer	400 ex.
Moerdijkpolder Klundert	3.500 ex.
Oude Fijnaartpolder Klundert-Fijnaart	300 ex.
Nieuwe Fijnaartpolder	300 ex.
Polder Ruigenhil Willemstad	430 ex.
Oostdijk Willemstad	1.800 ex.
Henricapolder Heijningen	500 ex.
Steenbergen, Blauwe Sluis-Roode Weel	5.000 ex.
Annapolder-Drievriendenpolder-Koningsoordpolder	0 ex.
<u>31 december 1981:</u>	
Lithoyense Polder	270 ex.
Vughtse Gement	3 ex.
Land van Altena, Babiloniënbroek	1.000 ex.
Gekombineerde Willempolder, Oosterhout	1.750 ex.
Totaal	36.663 ex.

In al deze gevallen ging het uitsluitend om foeragerende exemplaren. Wel moet worden opgemerkt dat de gevolgde werkwijze, namelijk 3 achtereenvolgende dagen met de tellingen bezig zijn, in een enkel geval tot een dubbel-telling kan leiden (dit kan zelfs tijdens één teldag al gebeuren). Dit, omdat ganzen reeds bij een enkele verstoring kunnen uitwijken naar een andere polder en zodoende dubbeltellingen in de hand kunnen werken. De waarnemingen in de Krijtenburgse Polder (4.500 ex.) en te Steenbergen, Blauwe Sluis (5.000 ex.) kunnen, gezien het tijdstip van de dag, betrekking hebben gehad op voorverzamelplaatsen (echter niet waarschijnlijk) waardoor dubbeltelling eveneens in de hand gewerkt kan zijn. Anderzijds zijn ook vrijwel zeker enkele groepen Kolganzen gemist, zodat het aantal Kolganzen dat eind december 1981 in de provincie Noord-Brabant aanwezig was kan worden geschat op 30 à 40.000 exemplaren.

Aantallen Kolganzen in voorgaande winters

Om aan te geven dat het aantal Kolganzen van deze telling nogal groot is ten opzichte van vorige tellingen, zijn de gegevens van de ganzentellingen, zoals die in Nederland georganiseerd zijn, hieronder op een rijtje gezet. Deze tellingen, onderdeel van de internationale IWRB-tellingen, worden in Nederland 4 keer per winter door de Ganzenwerkgroep van het RIN gekoördineerd. Verslagen van de winters '74/'75 tot en met '79/'80 verschenen alle afzonderlijk in diverse afleveringen van het later met Limosa gefuseerde tijdschrift "Watervogels". De gegevens van de Kolgans werden hierin uitgewerkt door J.Philippona. Alle tellingen vonden plaats rond de helft van iedere telmaand. Ook na de winter '79/'80 worden deze tellingen nog steeds voortgezet.

Tabel 2. Aantallen Kolganzen in Nederland en Noord-Brabant in de winters '74/'75 tot en met '79/'80.

	Nederland	Noord-Brabant	Aandeel Noord-Brabant t.o.v. landelijk totaal aangegeven in %
15 dec. '74	24.000	2.600	10,8
12 jan. '75	100.000	1.030	1,0
15 feb. '75	90.000	-	-
15 mrt. '75	30.000	-	-
14 dec. '75	20.150	-	-
18 jan. '76	109.600	4.750	4,3
15 feb. '76	112.420	28.650	25,5
14 mrt. '76	28.855	1.175	4,0
14-16 dec. '76	47.700	-	-
14-17 jan. '77	188.230	6.080	3,2
12-14 feb. '77	181.240	6.070	3,3
12-14 mrt. '77	71.405	1.000	1,4
17-20 dec. '77	41.395	1.550	3,7
12-16 jan. '78	182.785	3.685	2,0
16-19 feb. '78	162.610	15.180	9,3
12-14 mrt. '78	97.560	1.400	1,4
15-17 dec. '78	39.360	-	-
12-15 jan. '79	128.765	23.870	18,6
8-12 feb. '79	91.865	22.655	24,7
17-19 mrt. '79	66.135	2.900	4,4
15-17 dec. '79	17.305	1.175	6,8
11-13 jan. '80	180.060	16.100	8,9
16-20 feb. '80	232.455	3.800	1,6
15-16 mrt. '80	89.655	1.350	1,5

Uit deze getallenreeks blijkt dat van de in Nederland verblijvende Kolganzen gemiddeld 6,2 % in de provincie Noord-Brabant wordt waargenomen.

Om de vraag te kunnen beantwoorden in welk deel van de winter het Brabantse aandeel ten opzichte van het landelijke aantal het grootst is, is uit tabel 2 voor elke maand afzonderlijk berekend welk percentage van het landelijk aantal Kolganzen zich in een bepaalde maand in onze provincie ophoudt. De basis van tabel 2 wordt gevormd door de landelijke tellingen, die een onderdeel zijn van de internationale I.W.R.B. ganzentellingen, die ook na 1980 nog steeds worden voortgezet. Het resultaat van deze berekening is weergegeven in tabel 3.

Tabel 3 en 4. Aantal Kolganzen in Noord-Brabant ten opzichte van het aantal Kolganzen in geheel Nederland, uitgedrukt in een percentage. Gemiddeld per maand over de winters '74/'75 tot en met '79/'80 (tabel 3), en gemiddeld per winter (tabel 4).

Tabel 3.

december	2,8 %
januari	6,2 %
februari	8,8 %
maart	2,0 %

Tabel 4.

1974/1975	1,5 %
1975/1976	12,8 %
1976/1977	2,7 %
1977/1978	4,5 %
1978/1979	15,2 %
1979/1980	4,3 %

Uit tabel 3 blijkt duidelijk dat de maanden januari en februari er met respectievelijk 6,2 en 8,8 % duidelijk uitspringen. Deze situatie blijkt volgens tabel 2 echter niet voor elke winter op te gaan. De verklaring hiervoor zal gezocht moeten worden in de weersomstandigheden, die per winter sterk kunnen variëren. Dat onder invloed van winterse weersomstandigheden grote aantallen (Kol)ganzen zich van Noord-Nederland naar Zuid-Nederland verplaatsen, blijkt duidelijk uit de hoge percentages uit tabel 2 in de maanden januari en februari '79. De winter '78/'79 was een strenge. Ook wanneer januari en februari '79 bij deze berekening buiten beschouwing worden gelaten, blijven januari en februari met respectievelijke percentages van 4,2 en 6,9 aan kop. Een andere vraag die gesteld zou kunnen worden is of het aantal Kolganzen dat ten opzichte van het Nederlandse aantal in onze provincie verblijft, de laatste winters is toegenomen. Deze vraag is echter bijzonder moeilijk te beantwoorden, omdat het Brabantse aandeel van jaar tot jaar en van maand tot maand als gevolg van de aard van de winter aan zeer sterke schommelingen onderhevig is.

Bovendien zijn de slechts één keer per maand uitgevoerde tellingen momentopnamen, wat ten gevolge van de bijzonder grote mobiliteit van ganzen nog eens extra benadrukt moet worden. Binnen verloop van een of slechts enkele dagen kan, bij sneeuwval, vorst of invallende dooi, de verspreiding van belangrijke ganzenconcentraties in Nederland geheel gewijzigd zijn. Voor het verkrijgen van een goed inzicht in het aantal in dit artikel aan de orde gestelde zaken, zijn meerdere tellingen (bijvoorbeeld wekelijks, of twee keer per maand) noodzakelijk. In tabel 4 zijn de percentages weergegeven van het aandeel Kolganzen dat ten opzichte van het landelijk aantal per winter (december-maart) in de provincie Noord-Brabant werd aangetroffen. Behalve het feit dat de strenge winter '78/'79 en de winter '75/'76 (met een winterse periode van vorst en sneeuw tijdens de laatste week van

januari en de eerste week van februari) er duidelijk uitspringen, lijkt er van een duidelijke toename van het aantal Kolganzen in Noord-Brabant geen sprake te zijn. Wel heeft er in Nederland een sterke toename plaatsgevonden van het aantal Kolganzen dat bij ons de winter doorbrengt. Zo is dit aantal sprongswijze toegenomen van circa 62.500 in de winter '68/'69 tot circa 250.000 in de winter '80/'81.

Deze sterke toename is mogelijk voor een deel ten koste gegaan van de aantallen die in de rest van Europa overwinteren, en hoeft dus niet te betekenen dat de totale Europese populatie in de zelfde omvang is toegenomen. Met deze landelijke toename is waarschijnlijk ook het aantal Kolganzen dat van tijd tot tijd in Noord-Brabant kan worden waargenomen echter toegenomen. Anderzijds moet worden opgemerkt dat de Brabantse aantallen ook in het verleden groot konden zijn. Zo lezen we in de Avifauna van Noord-Brabant dat het maximum aantal Kolganzen voor het Hollands Diep-Markgebied (25.000 ex.) werd waargenomen op 1 januari 1964 en dat bedroeg op die datum bijna driekwart van de totale populatie in Nederland. Incidentele waarnemingen die hier verder genoemd worden zijn bijvoorbeeld 8.000 ex. op 13 februari 1961 te Waalwijk en 12.000 ex. op 8 maart 1964 te Drimmelen. Dergelijke grote aantallen werden tijdens de telling van eind december 1981 niet waargenomen. Mogelijk komt de Kolgans tegenwoordig meer verspreid voor, waardoor de groepen kleiner geworden zijn. Bovendien is de situatie met name rond de Mark-beemden ingrijpend veranderd doordat de ondergelopen weilanden van weleer thans niet meer voorkomen.

Hoewel tijdens enkele I.W.R.B. tellingen hoge aantallen Kolganzen werden waargenomen, zoals omstreeks 15 februari 1976, 12-15 januari 1976, en 8-12 februari 1979, toen respectievelijk 28.650, 23.870 en 22.655 ex. werden waargenomen, blijkt aan de hand van de mij thans ter beschikking staande gegevens dat tijdens de telling van eind december 1981 de tot nu toe grootste aantallen Kolganzen voor Noord-Brabant werden aangetroffen.

Andere ganze-soorten in 1981

Behalve Kolganzen werden hier en daar ook nog wel enkele andere ganze-soorten gezien en geteld. Hoewel diverse ganze-soorten ten dele in de zelfde gebieden voor zullen komen, moeten de gegevens van de overige ganze-soorten toch als onvolledig worden beschouwd. Dit, omdat op de eerste plaats de Kolgans-gebieden zijn bezocht. De voor de Rotgans belangrijke gebieden (slikken) werden in het geheel niet bezocht.

Hoewel de gegevens van de overige soorten zéér onvolledig zijn heb ik toch gemeend ze hieronder te moeten vermelden. Ze zijn vooral bedoeld om enig inzicht te verschaffen in het aantal ganzen dat van de overige soorten aanwezig was. Om de gegevens toch iets beter te kunnen beoordelen is bovendien bekeken welke gebieden, waarvan het voorkomen van bepaalde ganze-soorten bekend is, niet tijdens de telling van eind december bezocht werden. Tevens is hierbij dan getracht om een schatting te maken van het aantal ganzen dat in deze gebieden aanwezig geweest zal zijn. Als uitgangspunt van deze schattingen konden in het algemeen gegevens worden gebruikt van tellingen die ten hoogste twee weken vóór of na de telling van eind december werden uitgevoerd. Deze aantalsschattingen moeten dus met een ruime marge worden gehanteerd.

Omdat het hier om slechts één telling gaat heeft dit verslagje voor geen enkele soort de intentie om een seizoensmaximum aan te geven. Hiervoor zijn, verspreid over najaar en winter, aanzienlijk meer tellingen nodig. De nu uitgevoerde telling viel in dit licht gezien voor de Grauwe Gans te laat, terwijl ze voor de Kolgans en Rietgans te vroeg viel. Het is echter de vraag of het aantal Kolganzen dat eind december werd geteld, tijdens een latere telling nog overschreden zou zijn.

-Grauwe Gans:

Tabel 5. Aantallen Grauwe Ganzen in West-Brabant op 29 en 30 december 1981.

<u>29-12-'81</u>	
Polder Zuider Koekoek Drimmelen	8 ex.
Nieuwe Zwaluwe Polder (Drimmelen-Lage Zwaluwe)	116 ex.
<u>30-12-'81</u>	
Noordelijke Biesbospolders, Polder Jantjes Plaat	125 ex.
Keizersguldenwaard, Noordelijke Biesbospolder	25 ex.
	<u>274 ex.</u>

Niet geteld zijn de Biesbos en het Industrieterrein Moerdijk. Beide gebieden moeten als belangrijke pleisterplaats van de Grauwe Gans worden aangemerkt. Eind december echter zijn ook hier de aantallen niet groot. Aangenomen mag worden dat het totaal aantal Grauwe Ganzen dat eind december 1981 in de provincie Noord-Brabant aanwezig was ongeveer 400-600 bedroeg.

-Rietgans:

Tabel 6. Aantallen Rietganzen in West-Brabant op 29, 30 en 31 december 1981.

<u>29-12-'81</u>	
Rijens Broek	280 ex.
Haagse Beemden Oost	152 ex.
Drimmelen-Made-Raamsdonksveer	51 ex.
Groote Zonzeelse Polder	150 ex.
Polder Strijpen, Oostpolder Etten-Leur	350 ex.
<u>30-12-'81</u>	
Capelsche Uiterwaard	22 ex.
Overdiepse Polder	110 ex.
Kijfhoek Polder (Noordoostelijke Biesbospolder)	40 ex.
Moerdijkpolder Klundert	150 ex.
Polder Ruigenhil Willemstad	35 ex.
Henricapolder Heijningen	40 ex.
<u>31-12-'81</u>	
Lithoyense Polder	159 ex.
Hemelrijksche Waard Lithoyen	75 ex.
Vughtse Gement	155 ex.
Gekombineerde Willemspolder, Oosterhout	375 ex.
	<u>2.144 ex.</u>

De bekende Rietgans-pleisterplaatsen die niet bezocht werden zijn onder andere Helvoirts Broek, ongeving Groote Peel, Bleeke Heide (Chaam), en het noordoostelijke Maas-gebied. Samen met enkele niet nader genoemde mogelijke pleisterplaatsen hebben hier ten tijde van de telling naar schatting ook nog eens circa 2.000-2.500 Rietganzen gezeten. Aangenomen mag worden dat het totaal aantal Rietganzen dat eind december 1981 in de provincie Noord-Brabant aanwezig was ongeveer 4 à 6.000 bedroeg.

-Brandgans:

Tabel 7. Aantallen Brandganzen in West-Brabant op 29 en 30 december 1981.

<u>29-12-'81</u>	
Nieuwe Zwaluwe Polder (Drimmelen-Lage Zwaluwe)	2 ex.
Groote Zonzeelse Polder	6 ex.
<u>30-12-'81</u>	
Overdiepse Polder	3 ex.
Moerdijkpolder Klundert	2 ex.
Oostdijk Willemstad	180 ex.
Henricapolder Heijningen	75 ex.
	<u>268 ex.</u>

Het voor de Brandgans belangrijkste gebied voor wat Noord-Brabant betreft is het Anthoniegors te Willemstad. Hier worden regelmatig enkele duizenden exx. waargenomen. Het gebied werd tijdens de telling op 30 december wel bezocht, maar er werd geen Brandgans aangetroffen. Hiermee zal de telling voor wat de Brandgans betreft nagenoeg volledig zijn.

-Sneeuwganzen:

Boven Werkendam, onder Hardinxveld-Giessendam werd op 30 december '81 in de Polder Kraaiennest 1 Sneeuwganzen (witte fase) tussen een groep Kolganzen waargenomen. Na verstoring streken vrijwel alle Kolganzen neer in de Keizersguldenwaard. De Sneeuwganzen bleef echter samen met enkele Kolganzen aan de noordzijde van de Merwede.

Literatuur

Erve, F. J. M. van, et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.

Scarlattistraat 108, Tilburg.